

2016

བོད་ཀྱི་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྐོར་གླེང་བ།

ཐུབ་བསྟན་དབང་འདུས་ཀྱིས་བརྩམས།

བོད་ཡུལ་ཁམས་ཐེབས་ཚུ་ཚོགས་པས་སྐྲུན།

Tibetan Ecology Foundation

www.khoryug.org

༄༅།བོད་ཀྱི་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྐོར་རོལ་ཙམ་གླེང་བ།

སྐོར་གླེང་།

སྤྱིར་བོད་ནི་“གངས་རི་མཐོན་པོའི་ནི་དབུས།། ཚུ་བོ་ཆེན་པོའི་ནི་མགོ། དུལ་མཐོན་གཙང་།།”ཞེས་བོད་ཀྱི་བཙུན་པོ་ཁྲི་རལ་པ་ཙམ་དང་། ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་མཉུ་ཅུང་གཉེས་ཀྱིས་སྤྱི་ལོ་ ༡༢༡༣ ལོར་མཉམ་དུ་ཆེངས་བསྐྱེགས་ནས་བཙུགས་པས་ལྷ་སའི་གཙུག་ལག་ཁང་མདུན་གྱི་དོ་རིང་གི་ཤར་ངོས་སུ་གསལ་བ་ལྟར། བོད་ནི་འཛམ་གླིང་གི་ཡངས་ཅེར་གནས་ཤིང་། གངས་རི་མང་པོའི་མཐའ་ནས་ཡོངས་སུ་སྐོར་ཞིང་རི་མཐོ་ལ་ས་གཙང་བར་མ་ཟད་ཤར་གླིང་ཨེ་ཤེ་ཡའི་ཚུ་བོ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་དང་འཛམ་གླིང་གི་ཚུ་མཛོད་ཆེ་ཤོས་ཤིག་ཀྱང་ཡིན། གནས་དེ་ནས་བཟུང་བའི་གངས་ལས་འདས་པའི་གཙང་པོ་དེ་དག་གི་ཁྲོད་ནས་འདིར་འཛམ་གླིང་གི་ཚུ་ཆེན་རིང་ཤོས་ཨང་བརྒྱད་པ་དང་བོད་ཀྱི་གཙང་པོ་རིང་ཤོས་ཨང་གཉེས་པ་སྟེ། ཚུ་བོ་ཆེན་པོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྐོར་རོལ་ཙམ་གླེང་ན། ཚུ་བོ་འདི་ཉིད་ནི་བོད་ཙམ་མ་ཟད་ཤར་གླིང་ཨེ་ཤེ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཞིག་ལ་ཉ་ཅང་གི་གལ་འགངས་དང་རིན་ཐང་ཙམ་ཞིག་ཆགས་ཡོད། འོན་ཀྱང་སེམས་པམ་དགོས་པ་ཞིག་ལ་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་གཏོར་བཤེག་འགྲོ་བཞིན་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ཚོགས་ཀྱིས། ཚུ་བོ་འདི་ཉིད་འབགས་བཙོག་འགྲོ་བཞིན་ཡོད་པས། དེ་འདྲའི་གལ་ཆེ་བའི་བོད་དང་ཨེ་ཤེ་ཡ་གཉེས་ཀྱི་འབྲེལ་བའི་རིན་ཐང་ལྡན་པའི་ཚུ་བོ་དེའི་སྐོར་ལ་ཤེས་རྟོགས་དང་སྤྱད་སྦྱོབ་ཡོང་བའི་ཆེད་དུ། ལྷན་པས་དབྱུང་ཚོམ་འདི་ཉིད་ཤེས་ལྡན་པ་ཚོའི་མིག་ལམ་དུ་སྦྱིངས་པ་ཡིན།

དང་པོ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་ཞེས་པའི་མིང་བཏགས་ཚུལ།

སྤྱིར་མིང་འདོགས་ཚུལ་ལ་འདོད་རྒྱལ་གྱི་མིང་དང་རྗེས་སྒྲུབ་ཀྱི་མིང་འདོགས་ཚུལ་གཉེས་ཡོད་པ་ལས། ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་རྒྱལ་ཚུ་ཞེས་པའི་མིང་འདི་ཚུལ་ཇི་ལྟར་བཏགས་པ་དང་། རྒྱ་མཚན་གང་གི་སྤྱིར་བཏགས་པ་སོགས་ལ་དབྱུང་བ་དང་ཉམས་ཞིབ་ཀྱིས་རྗེས་སུ་འབང་ནས་ཅུང་ཟད་དབྱུང་ན། དེ་ལ་ངག་རྒྱན་དུ་བཤད་སོལ་ཁ་ཤས་ཡོད་པ་ནི། ཚོས་རྒྱལ་སྤོང་བཙན་སྐྱམ་པོས་རྒྱ་བཟའ་གོང་ཚོ་གདན་འདྲན་ལྷན་ལྷན་ལྟུང་ལྟུང་ལྟུང་ལྟུང་གི་དྲི་མ་བཀྲས་པས་རྒྱལ་མོ་རྒྱལ་ཚུ་”འབོད་ཟེར་བ་དང་། ཡང་ཁག་ཅིག་གིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་ཁ་དོག་སྐོར་པོ་ཡིན་པས་ “རྒྱལ་མོ་སྐོར་ཚུ་”འབོད་ཞེས་ཚུ་བོ་འདིའི་མིང་བཏགས་ཚུལ་སྐོར་ལ་བཞེད་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་ཁ་ཤས་འདུག སྤྱིར་ཚུ་བོ་ཞིག་གི་བཟུང་རྒྱན་དེད་ན་འབབ་ཡུལ་གྱི་ཆ་ནས་མིང་འགྱུར་འགྲོ་བ་དང་། ཚུ་བོ་གཞན་དང་འདྲེས་མཚམས་ནས་མིང་འགྱུར་བ། ཚུ་མིང་སྤེལ་ཐོགས་པ། སྤེལ་མིང་དང་ཡུལ་མིང་ཚུ་ལ་ཐོགས་པ་སོགས་ནི་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་ཏེ། གོང་གི་བཞེད་ཚུལ་དེ་དག་དངོས་ཡོད་ཀྱི་ལོ་རྒྱུས་ཞིབ་འཇུག་ཁྲོད་དུ་ཅུང་འགལ་བ་འདུག་སྟེ། འོན་ཀྱང་འདིའི་སྐོར་ལ་སྤྱད་སྦྱོབ་ནས་ཞིབ་འཇུག་བྱ་དགོས་པ་ལས་ད་ལྟ་ཚོགས་ཐག་བཙུང་ནས་བཤད་སྐབས་རྒྱ་ཞིག་མིན།

འདིར་རང་ལྷགས་ལྟར་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་མིང་ཐོགས་ཚུལ་སྐོར་ཅུང་ཙམ་གླེང་ན། འབྲི་གུང་རྒྱབས་མགོན་ཆེ་ཚང་གིས་ཚོམ་སྐྱེག་གནང་བའི་ཉུན་ཉོང་བོད་ཀྱི་ཡིག་རྟིང་ལས་བྱུང་བའི་བོད་བཙན་པོའི་རྒྱལ་རབས་ཤོག་ངོས་ ༡༧༩ ཡི་ནང་དུ་དུས་རབས་བདུན་པའི་ནང་རྒྱ་ནག་གིས་བཏང་བའི་ས་ཁྲ་གཞིར་བཞག་བོད་ཡིག་ཏུ་པབ་སྐྱུར་བྱས་པའི་བོད་དབུས་གཙང་ཅུ་བཞི་དང་འདྲ་ལྷན་སུམ་པ་བཙས་པའི་ཁྲུབ་ཁོངས་ཀྱི་ས་ཁྲར་དབྱུང་ན། ལུས་པའི་སྟོང་སྟེའི་སྟོང་ནགས་ཤོད་འབྲི་ཅུ་དང་། ལྷག་པར་དུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་བརྒྱུད་ནས་རིམ་བཞིན་སྟོང་སྟེ་བཙུག་ཅིག་པ་དེ་ཆགས་ཡོད་པར་ཤེས་སྐབས་ལ། ད་དུང་འགོམ་བསྐྱར་འཛིན་ཚོས་དབྱིངས་ཀྱིས་བརྒྱུས་པའི་<<མེས་པོའི་བྱུང་བ།>>ལས། “ལོ་རྒྱུས་མཐའ་དབང་གོང་སྤུལ་རིན་པོ་ཆེ་དང་། མཐའ་དབང་དུང་དཀར་སྐོར་བཟུང་”

འཕྲིན་ལས་སོགས་ཀྱིས་ཁམས་ཁྲུལ་གྱི་ས་ཆ་མང་ཆེ་བ་སྤུངས་པའི་མངའ་ཁོངས་ཡིན་པར་གསུངས་”¹ ཞེས་གསལ་བས། གོང་གི་ལོ་རྒྱུས་
དེ་དག་གིས་སྤུངས་པའི་རྒྱལ་ཕྱན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་བརྒྱུད་ན་ཆགས་ཡོད་པ་གསལ་བཤད་བྱེད་ཐུབ།

འོ་ན་ལོ་རྒྱུས་མང་ཆེ་བའི་ནང་དུ་སྤུངས་པ་བྱུང་མེད་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་ཞེས་འབོད་འདུག་པས། འདིའི་དོན་གང་ཡིན་ཞེས་ན། བྱ་
མེད་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་ཞེས་པ་ནི་བྱ་མེད་པའི་དོན་མ་ཡིན་ཞིང་། སྲིད་དབང་བྱུང་མེད་ཀྱིས་བསྐྱེད་པར་བརྟེན་བྱུང་མེད་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་
ཞེས་འབོད། མདོར་ན་སྤུངས་པའི་རྒྱལ་ཕྱན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ཁྲུལ་དུ་ཆགས་ཡོད་པ་དང་། ཁྲུལ་དེའི་བརྒྱུད་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱན་བྱུང་མེད་
ཀྱིས་བསྐྱེད་པར་བརྟེན། རྒྱལ་མོ་ཞེས་དཔོན་མིང་རྒྱལ་ཕྱོགས་པ་དང་། དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་གྱི་སྲིད་འཇུག་གི་སྲིད་མཐུན་
ལ་འབྲེན་བྱེད་པའི་ལ་གསེར་དང་། ལ་དོག་“ཁམ་པ་”² ཡིན་པའི་དངུལ་ཞེས་བཤད་སྲོལ་འདུག དེར་བརྟེན་ཁྲུལ་དེའི་སྲིད་སྐྱོང་
མཁན་བྱུང་མེད་ཡིན་པས་“རྒྱལ་མོ”དང་། ཁྲུལ་དེ་ནས་བཟུང་བའི་རྒྱུ་ཁྲུལ་དུ་གྲོག་ཁམ་པ་ཡིན་པས་“དངུལ་རྒྱུ”³ ཞེས། རྒྱལ་མོའི་མིང་
དང་ཡུལ་དེ་ནས་བཟུང་བའི་རྒྱུ་ཁྲུལ་དུ་གྲོག་གཉིས་ཀྱིས་མིང་བསྐྱེད་ནས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ཞེས་ཡུལ་གཞན་གྱིས་རྒྱུ་བཏགས་པའི་ཐ་
སྐྱོད་ཤིག་ཡིན་ཤས་ཆེ་སྟེ།

གཉིས་པ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་མགོ་ཁྲུངས་དང་འབབ་ཡུལ།

སྤྱིར་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་མགོ་ཁྲུངས་ཀྱི་སྐོར་ལ་ཡུལ་ཕྱོགས་རང་རང་གི་བཤད་སྲོལ་དང་དོན་འདོན་ཚུལ་མི་མཐུན་པ་
མང་བོ་ཡོད་འདུག འོན་ཀྱང་བཤད་སྲོལ་དེ་དག་གཅིག་ཁོ་ནར་བདེན་ལ་ཅིག་ཤོས་རྒྱན་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། རྒྱ་བོ་
ཆེན་པོ་ཞེས་པ་ནི་རྒྱ་ཕྱན་མང་བོ་འདུས་པ་ལས་བྱུང་བ་མ་གཏོགས། གཙང་བོ་ཆེན་པོ་གཅིག་ལ་རྒྱ་མགོ་གཅིག་ལས་མེད་པ་མི་སྲིད་
པས། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ཞེས་པའི་རྒྱ་མགོ་ཡང་ནག་རྒྱ་དང་སོག་རྒྱ། ཤག་རྒྱ་སོགས་དེའི་བརྒྱུད་ཀྱི་རྒྱ་ལག་མང་བོ་ཞིག་འདུས་པ་ལ་
བརྟེན་ནས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ལྟར་བྱུང་བ་རེད། མདོར་ན་གོང་གི་གཙང་ལག་རྣམས་ཀྱི་མཚུ་མགོ་ཕྱོགས་དང་རྒྱ་རྒྱན་རིང་ལུང་གི་རྒྱ་
མཚན་ཅོམ་ལས་དངུལ་རྒྱུ་རྒྱ་མགོ་ཡིན་པ་གཅིག་མཚུངས་དང་གཅིག་ཡིན་ན་གཅིག་མིན་པར་མི་འགྱུར་བ་ཡིན།

གོང་གསལ་ལྟར་རྒྱ་བོ་འདི་ཉིད་ནི་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཆེན་པོའི་སྐོར་ལ་སྤུངས་ཀྱི་རྒྱལ་ཕྱོགས་སྤྱི་བོ་ཞིག་སྟེ། རྒྱ་བོ་འདིའི་མགོ་ཁྲུངས་ཁམས་སྐོང་
གང་ལ་རི་རྒྱུད་ཀྱི་རུབ་དོན་ཨ་མདོའི་མཚོ་ནག་ནས་འབབ་པའི་ནག་རྒྱ་དང་། སོག་མཚོ་ནས་འབབ་པའི་སོག་རྒྱ་གཉིས་ཡིན་ཏེ།
མཚོའི་ལ་དོག་ནག་པོ་ཡིན་པས་“མཚོ་ནག་” དང་དེ་ལས་འབབ་པའི་རྒྱ་ལ་ནག་རྒྱ་ཞེས་འབོད་སྲོལ་བྱུང་བ་དང་། དེ་ནས་རིམ་བཞིན་
ནག་རྒྱ་དང་ཤག་རྒྱ་གཉིས་འདྲེས་རྒྱས། བར་ཁམས་འབྲི་བུ་ས་ཁྲུལ་ནགས་ཤོད་ཅེས་པའི་ས་ཁྲུལ་ནས་བཟུང་སྐབས། ཡུལ་མིང་རྒྱ་ལ་
ཕྱོགས་ནས་“ནགས་རྒྱ”ཞེས་འབྲི་སྲོལ་འདུག དེ་ནས་རིམ་བཞིན་ནགས་རྒྱ་དང་སོག་རྒྱ་གཉིས་“ནགས་ཤོག་སྤུངས་མདོ”ལྟ་འདྲེས་པ་
དང་། དེ་མན་ཆད་རྒྱ་བོ་འདིའི་མིང་ལ་ཡོངས་གྲགས་སུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ཞེས་འབོད།

སོག་རྒྱུའི་མགོ་ཁྲུངས་དེང་སང་གཞན་རོང་རྫོང་ཞེས་འབོད་པའི་ས་ཆར་མཚོ་ལྷག་གི་སོག་པའི་དབྱིབས་འདྲ་བོ་ཞིག་ཡོད་
པ་དེའི་མིང་ལ་སོག་མཚོ་དང་མཚོ་དེ་ནས་འབབ་པའི་རྒྱ་ལ་སོག་རྒྱ་ཟེར་ཞིང་། སོག་རྒྱའི་གཞུང་རྒྱུད་ལ་སོག་ཤོད་ཅེས་པའི་མིང་
ཕྱོགས་ཞེས་<<སྤྱ་སོག་འབྲི་གསུམ་གྱི་དུས་དེབ།>>⁴ ནང་དུ་གསལ། གོང་སྐོས་ལྟར་ནགས་རྒྱ་དང་སོག་རྒྱ་གཉིས་ “ནགས་སོག་སྤུངས་”

¹ འགོ་མ་བཟུན་འདི་ན་ཚོས་དབྱིངས་ཀྱིས་བརྒྱུས་པའི་མེས་པོའི་བྱུང་བ། ཤོག་དོན་ ༥༥
² མདོག་ཁམ་པ་ཞེས་པའི་དོན་ནི་སྐོན་ལམ་ཆེན་མཚོ་ནང་དུ་གསལ་བ་ལྟར་སེར་པོ་དང་ནག་པོ་འདྲེས་པའི་ལ་དོག་གི་མིང་ལ་གོ་དགོས།
³ སྐོན་ལམ་ཆེན་མཚོ་ནང་དུ་དཀར་ཆེན་མཚོ་སོགས་སུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ཞེས་བྲིས་འདུག
⁴ སྤྱིའི་འདོན་མེངས་དང་པོ་ཕྱི་ལོ་༡༩༧༩ ཤོག་དོན་༥༡

མདོ་”ཅུ་འབྲེས་རྗེས། སོག་རྒྱ་དང་ནགས་རྒྱ་ཟེར་བའི་མིང་གི་འབྲུག་གཞི་དེ་ནས་རྗེས་འགོ་བ་དང་། དེ་ནས་ཡོངས་གྲགས་སུ་
“རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱ”ཞེས་འབོད། དེ་ནས་རིམ་བཞིན་སོག་རྗེས་ཀྱི་ཁོངས་སུ་གཏོགས་པའི་ཁྱི་དོ་ཞེས་པའི་ཡུལ་ནས་རྒྱ་བོ་གསུམ་”⁵
དང་འབྲེས་ནས་དཀར་ཤོད། རྒྱལ་ཤོད་རེ་ཤོད་བཅས་ཀྱི་རྒྱ་དང་འབྲེས་རྗེས་རོང་པོ་དང་དཔལ་ཤོད་ཀྱི་དཀྱིལ་ནས་ཆབ་མདོའི་ས་
ཁུལ། དཔལ་འབར་གྱི་བྱང་། རྟེན་ཆེན་གྱི་སྟོ། མངོ་སྐང་གི་ལུབ། རྩ་ཡུལ་གྱི་ཤར་དང་ཚ་བ་རོང་བརྒྱད་ནས་གཉན་ཆེན་ཐང་ལྗེའི་རི་
རྒྱུད་ཀྱི་རྩོ་ཕྱོགས་ནས་ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་གྱི་རྩོ་ཕྱོགས་སུ་དཀྱོགས་ཏེ་འབར་མ་རྒྱལ་ཁབ་ཏུ་འབབ་བཞིན་ཡོད་ལ། འབར་མའི་རྒྱལ་
ཁབ་ཏུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་མིང་ལ་སལ་མེན་གཙང་པོ་(Salween river)ཟེར། ཞེ་ཤེ་ཡའི་རྒྱལ་རྒྱུའི་ས་ཁའི་ནང་དུ་གསལ་བ་ལྟར་
ན་སལ་མེན་གཙང་པོ་ནི་མདོ་ཐེན་མན་ཞེས་པའི་ས་ཁུལ་གྱི་ཉེ་འགམ་ནས་ཐེ་ལེན་ཏེ་(Thailand)དང་འབར་མའི་(Burma)ས་
མཚམས་བརྒྱད་ནས་གཟེ་བཞིན་དང་བཅས་ཉིན་རྩ་རྒྱ་མཚོའི་ནང་དུ་འབབ་བཞིན་ཡོད།

གསུམ་པ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་ཁུལ་གྱི་བཀོད་པ།

<<བཀའ་གདམས་སྒྲེགས་བམ>>ལས། “ཤར་དོ་རྗེ་གདན་གྱི་བྱང་ཕྱོགས་ན། གནས་ལུར་རྒྱལ་བོད་ཅེས་བྱ་བ་ཡོད། རི་
མཐོན་པོ་གནམ་གྱི་ཀ་བ་ཡོད། མཚོ་དམའ་མོ་གཡུ་ཡི་མརྒྱལ་ཡོད།”ཅས་གསུངས་པ་ལྟར། མདོ་དངུལ་མཐོ་སྐང་ལ་འཛམ་སྐང་གི་རྒྱ་
ཕིབས་ཟེར་ལ། གནས་དེ་ནས་བཞུར་བའི་བོད་ཀྱི་རྒྱ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་ཁུལ་གྱི་བཀོད་པ་ནི། རི་རྩེར་དབྱར་དགུན་གང་ལ་ཡང་ལུ་
བ་མེད་པར་ལོ་ངོ་སྟོང་ཁྲག་མང་པོའི་ལོ་རྒྱུས་ལྡན་པའི་སྟོད་ཀྱི་གདང་ལ་རི་རྒྱུད་དང་བར་གཉན་ཆེན་ཐང་ལྗེའི་རི་རྒྱུད། རྩང་རོང་
བཅོན་ཁ་བ་དཀར་པོའི་རི་རྒྱུད་སོགས། གངས་རིའི་སྒྲ་ཁྲུང་གྱི་ཐོང་བས་ཡོངས་སུ་བསྐོར་ཞིང་། རི་སྐོང་དུ་ཡངས་ཤིང་རྒྱ་ཆེ་བའི་རྩོ་
རྒྱུད་གི་རྩ་ཐང་དང་། རྩ་ཐང་དུ་ཏྲ་ལོར་ལུག་གསུམ་ནམ་མཁའི་སྐར་ཚོགས་ས་ལ་འཕོས་པ་ལྟར་བག་ཡངས་དལ་གྱིས་རྒྱ་ཞིང་། གཞན་
ཡང་སྐབ་དང་། དགོ་བ། རྒྱུད་ཀྱི་བྱ་བ་རི་བོང་། རྩུང་གི། ཤུ་བ་ལ་སོགས་པའི་རི་དུགས་ཀྱི་རིགས་སྣ་ཚོགས་འཚོ་གནས་བྱེད་བཞིན་པ་
དང་། རི་འདབས་ལ་ཡངས་ཤིང་རྒྱ་ཆེ་བའི་ཤིང་ནགས་ཀྱི་ཡོངས་སུ་ཁེངས་ཤིང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་སྟོད་རྒྱུད་ཀྱི་གཡམ་ཕྱོགས་སུ་བེ་
ཤིང་དང་སྟག་མ། རྩང་མ། བེ་ཡུ། འོ་ལ་མོ་ཤིང་། འོ་མ་བུ། གབ་སོགས་གཙོ་བོར་བྱས་པའི་ཤིང་ནགས་ཀྱི་ཐོན་ཁུངས་མང་བ་དང་། རྒྱལ་
མོ་དངུལ་རྒྱུའི་གཡོན་ཕྱོགས་སུ་ཤིང་ནགས་ཀྱི་ཐོན་ཁུངས་གཙོ་བོར་བྱས་པ་དང་སུ་ཅུ། ཚ་ཅུ་ལ་སོགས་པའི་ཤིང་སྣ་རིགས་གངས་ལས་
འདས་པ་ཡོད། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་སྟོད་རྒྱུད་ཁུལ་དུ་ཤིང་ནགས་ཀྱི་ཐོན་ཁུངས་གཙོ་བོར་ཐང་ཤིང་དང་སྟོན་ཤིང་སྐྱུག་མ་སོགས་ཀྱི་རི་
ལུང་ཡོངས་རྗེས་ནས་ཚལ་གྱིས་ཁེངས་ཡོད། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་གྲུམ་པ་དང་། གཡི། རྩེའུ། རྟག་དང་གཟིག་ལ་
སོགས་པའི་རི་དུགས་དང་བྱ་རིགས་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་ཁེངས་ཡོད་པར་བརྟེན། རང་བཞིན་གྱི་བཀོད་པ་མངོན་ཤིང་རང་བྱུང་གི་ཐོན་
ཁུངས་ལུན་སུམ་ཚོགས་པས་ཁྲུང་ཚོས་དུ་མ་ཡོད།

བཞི་པ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་རིང་ཚད་དང་རྒྱ་ཁྲོན།

ཀྱི་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་ལ་སྤྱི་ལེ་3200 དང་བཞུར་ཡུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་ལ་སྤྱི་ལེ་གྲུ་བཞི་མ་ཁྱི་324ཡོད་ཅེས་<<སྟོན་
ལམ་ཚོག་མངོན>>དང་<<དུང་དཀར་ཚོག་མངོན>>སོགས་སུ་གསལ་བ་དང་། སལ་མེན་གཙང་པོའི་(Salween) ས་ཁའི་ནང་
དུ་འཁོད་པ་ལྟར་ན། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུའི་བཞུར་རྒྱུ་ཀྱི་རྒྱ་ཁྲོན་ནི། “བོད་ནས་རྒྱ་ཆ་43 དང་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་དུ་རྒྱ་ཆ་
12 ཅམ། ཐེ་ལེན་ཏེའི་(Thailand)ནང་དུ་བཞུར་ཡུལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་རྒྱ་ཆ་4”ཅམ་རེད།

འདིར་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྐོར་ཚད་སྐོལ་དབྱེད་ན། རྒྱལ་སྤྱིའི་ནང་གི་ཚུ་བོ་རིང་ཤོས་ཉེར་ལྔ་ཡི་མིང་དང་རིང་ཚད་ཡོད་པའི་ནང་དུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་འདི་ཉིད་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ནས་ཉིན་དུ་རྒྱ་མཚོའི་བར་གྱི་བཟུར་རྒྱུ་རིང་ཚད་སྤྱི་ལེར་༡༧༠༡ཡོད་པ་དེར་བཀོད་ནས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་རིང་ཚད་དེ་འཛམ་གླིང་གི་གཙང་པོ་གྲགས་ཅན་རིང་ཤོས་ཨང་ཉེར་བཞི་པ་”⁶ དེར་ཆགས་འདུག འོན་ཀྱང་འདི་ནི་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་མིན་པས། འདིར་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་བོད་ཡུལ་ནས་བཟུར་རྒྱུ་གི་རིང་ཚད་དང་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ནས་ཉིན་དུ་རྒྱ་མཚོ་བར་གྱི་རིང་ཚད་གཉིས་བཅོམས་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་ཤེས་ཐུབ་པ་ཡིན། དེ་ཡང་རང་རྒྱལ་བོད་ནས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་བཟུར་རྒྱུ་གི་རིང་ཚད་སྤྱི་ལེར་༡༣༣༣ དང་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ནང་དུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་བཟུར་རྒྱུ་གི་རིང་ཚད་སྤྱི་ལེར་༡༧༠༡ གཉིས་བཅོམས་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་ལ་སྤྱི་ལེ་༣༣༧༤ ཅམ་ཆགས་ཡོད་པ་ཤེས་ཐུབ། གོང་དུ་གསལ་བ་ལྟར་<<སློབ་ལམ་ཚོགས་མཛོད་>>དང་<<དུང་དཀར་ཚིག་མཛོད་>>སོགས་ཀྱི་ནང་དུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་སྤྱི་ལེ་༣༣༠༠ ཅམ་ཡོད་བཅས་གསལ་འདུག་པས། འདིར་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་བོད་ཡུལ་ནས་བཟུར་རྒྱུ་གི་རིང་ཚད་དང་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་ནས་བཟུར་རྒྱུ་གི་རིང་ཚད་གཉིས་བཅོམས་ན་སྤྱིའི་རིང་ཚད་༣༣༧༤ཅམ་སྤེབས་འདུག་པས། སྤྱི་ལེར་༧༤ཅམ་ཞིག་གི་འདྲ་བུས་ནས་འཕར་བ་དེ་སྟམ་ན། རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་མགོ་ཁྲུངས་ནགས་ཚུ་དང་སོག་ཚུ་གཉིས་ཀྱི་རིང་ཚད་སྤྱི་ལེ་༧༤ཅམ་ཡོད་པས། དེར་བཅོམས་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་༣༣༧༤ཅམ་ཆགས་འགོ་བ་དང་ནགས་ཚུ་དང་སོག་ཚུའི་རིང་ཚད་ཕར་ཕྱད་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྤྱིའི་རིང་ཚད་ལ་སྤྱི་ལེ་༣༣༠༠ཡོད་ཟེར་བ་དེ་གནད་ལ་འཁེལ་བ་ཞིག་ཡིན་ལྟོ།

ཉེ་འཛམ་གླིང་གི་ཚུ་བོ་གྲགས་ཅན་ཁག་ལས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་རིང་ཚད། འཛམ་གླིང་གི་ཚུ་བོ་གྲགས་ཅན་ཉེར་ལྔའི་རིང་ཚད་དང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་རིང་ཚད་སོགས་ཞིབ་བཟུར་བྱས་ཇིས། འདིར་འཛམ་གླིང་གི་གཙང་པོ་རིང་ཤོས་ཨང་ཉེར་ལྔའི་ནང་ནས་གཙང་པོ་རིང་ཤོས་དགུའི་མིང་དང་རིང་ཚད། འབྲུང་ཁྲུངས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་སོགས་རེའུ་མིག་ཏུ་བཀོད་ཡོད།

ཨང།	གཙང་པོའི་མིང།	རིང་ཚད།(སྤྱི་ལེ)	རྒྱལ་ཁབ།
1	ནཱིལ། (Nile)	4,135	བྱང་ཤར་ཨ་ཟླའི་རི་ཀ།
2	ཨེ་མ་ཚོན། (Amazon)	3,980	ལྷོ་ཨ་ཟླའི་རི་ཀ།
3	འབྲི་ཚུ། (Yangtze)	3,917	བོད།
4	མས་སེ་སེས་ཤེ། (Mississippi River)	3,870	ཨ་མ་རི་ཀ།
5	ཡེ་ནེ་སས། (Yenisei River)	3,434	ལྷ་ཅ་ལྷ།
6	ཟླ་ཚུ།(Yellow River)	3,385	བོད།
7	ཨོབ་གཙང་པོ། (Ob-river)	2,914	ལྷ་ཅ་ལྷ།
8	རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ། (Salween River)		བོད།
9	ཁོན་གོ། (Congo)	2,744	ཨ་ཟླའི་རི་ཀ།

གོང་གི་རེའུ་མིག་འདིའི་ནང་དུ་གསལ་བ་ལྟར་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་ནི་འཛམ་གླིང་གི་གཙང་པོ་རིང་ཤོས་ཨང་བརྒྱད་པ་དེར་སྤེབས་འདུག

⁶ སལ་ལྷན་གཙང་པོ་འཛམ་གླིང་གི་གཙང་པོ་གྲགས་ཅན་ཨང་༡༤པ་དེ་ཡིན་པར་(www.longestrivers) གྱི་འཛམ་གླིང་གི་གཙང་པོ་གྲགས་ཅན་ཁག་(the longest rivers in the world)ནང་དུ་གསལ་འདུག

པ་ཚེན་པོའི་མདོ་<<ལྷུང་བཤམས།>> ལས། “དེ་བཞིན་གཤམས་པ་རྒྱ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། དེ་བཞིན་གཤམས་པ་རྒྱ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།”¹⁰ ཞེས་བོད་མི་དག་གིས་དུས་རྒྱུན་ཁ་འདོན་བྱེད་པ་དང་། གལ་ཏེ་ཚུ་བོ་ལ་བཙོག་པ་བཟོས་ན་ནད་ན་ཚ་དང་བཟ་མི་ཤེས་པ་བྱུང་བར་ཡིད་ཆེས་བྱེད། རྒྱ་མཚན་དེ་དག་གི་རྒྱུ་པས་ཡུལ་མི་ཀུན་གྱིས་ནམ་ཡང་རྒྱུ་ནད་དུ་གད་སྟོགས་གཡུག་པ་དང་འབགས་བཙོག་བཟོ་བའི་གོམ་གཤེས་མེད་པས། རྒྱའི་ཐོན་ལུངས་ཉ་ཅང་གཙང་བ་དང་དུངས་པ། བསེལ་བ། འདྲི་མ་མེད་པ་ཞིག་ཡིན་པས། རྒྱའི་འགོ་ཀུན་གྱིས་གཙང་བཟོའི་ཡོ་ཆས་སྤྱོད་མི་དགོས་པར་ཐད་ཀར་འཕྱང་ཚོག་པའི་ཁྱད་ཚོས་དུ་མ་ཡོད།

༡༥ འཕྱང་བཞིའི་ནད་གསལ་རྒྱུ་པན་ཡོན། རྒྱ་བཟུམ་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་མདོན་པ་མཛོད་ལས། འཛིག་རྟེན་གྱི་ཆགས་རིམ་ཐོག་མར་རྒྱ་རྒྱུང་ཆགས་པ་དང་། དེ་ནས་སེམས་ཅན་ཆགས་པར་གསུངས་ཡོད་པས་དེར་དབག་ན་རྒྱ་ལོ་འགོ་བ་མེད་རིགས་ཅམ་མ་ཟད་སློག་ལྷན་ཡོངས་ཏེ་ནད་བརྟུང་གི་སེམས་ཅན་དང་རིའི་ར་བ་ཁང་ཁྱིམ་སོགས་ཕྱི་ལོ་སྤོང་གི་འཛིག་རྟེན་འདི་ཉིད་གཉིས་ཀྱི་བྱེད་ཀྱི་རྒྱ་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ཞིག་ཡིན་པར་གསལ་པོ་རྟོགས་ཐུབ་པ་དང་། བོད་ཀྱི་གསོ་བ་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་ཡན་ལག་བརྒྱུད་པ་ལས་ཀྱང་། “རྒྱ་ལོ་སློག་ཆགས་རྣམས་ཀྱི་སློག་ལྷན་ལྟུང་དེ་ཡི་རང་བཞིན་ཡིན། དེ་བས་ཤིན་ཏུ་དག་པ་ཡི། རྒྱ་ལོ་གད་དུ་འང་སློག་པ་མེད།” ཅེས་པ་ནི། སེམས་ཅན་ལ་ལ་མཁའ་ལ་བརྟེན་པ་དང་། ལ་ལ་སྐྱམ་སར་འཚོ་བ། ལ་ལ་རྒྱ་མཚོའི་ནད་དུ་འཚོ་བ། ལ་ལ་རིའི་ཁོང་གསལ་དུ་སྤོང་བ་སོགས་མདོར་ན་སློག་ལྷན་ཆེ་བ་སྤང་ཆེན་ནས་རྒྱུང་བ་གོམ་འཕྱུ་ཡན་ཆད་ཚང་མ་རྒྱ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་བཞིན་པ་དང་རྒྱ་ལོ་སློག་ཆགས་རྣམས་ཀྱི་སློག་ལྷན་ལྟུང་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ལ། རྒྱ་ཡིས་ཤིང་ལོ་འདབ་རྒྱས་པ་དང་ལོ་རྟོག་འབྲས་བུས་ཁེངས་པར་བྱེད་པ་སོགས་མདོར་ན་སློག་ཆགས་དང་ཅི་ཤིང་ཀུན་གྱི་བྱེད་ཀྱི་བྱེད་ཀྱི་སློག་ལྷན་ལྟུང་འཛིན་བྱེད།

ང་ཚོའི་འཛམ་གླིང་སྤེང་གི་ཆེས་ཐོན་ལུངས་མང་བ་དང་རྒྱ་ཁྲོན་ཆེ་བ་ནི་རྒྱ་ཡིན། སའི་གོ་ལའི་ངོས་ཀྱི་རྒྱ་ཁྲོན་༡༡ ཅམ་རྒྱ་ཡིས་བཀའ་ཡོད་ཀྱང་ང་ཚོའི་དངོས་སུ་འཕྱང་ཚོག་པའི་རྒྱ་ལོ་ཉ་ཅང་གི་ཉུང་ཉུང་སྟེ། དཔེར་ན། འཛམ་གླིང་གི་རྒྱའི་རྒྱ་ཆ་༡༠༠ ལས་རྒྱ་ཆ་༡༧.༥ དེ་ཉིད་རྒྱ་མཚོའི་ཚ་རྒྱ་ཡིན་པས་ང་ཚོས་འཕྱང་མི་ཐུབ་པ་དང་། རྒྱའི་རྒྱ་ཆ་༡.༥ ཅམ་རྒྱུང་ཁམས་དང་སྤྱོད་པ་སོགས་ཀྱི་ནད་དུ་ཡོད། ང་ཚོས་དངོས་སུ་འཕྱང་ཚོག་པའི་རྒྱ་དུངས་མ་རྒྱ་ཆ་གཅིག་ཁོ་ན་ལས་མེད་པས། དེར་དབག་ན་ང་ཚོས་འཛམ་གླིང་འདིའི་སྤེང་གི་རྒྱ་བོ་རིང་ཤོས་དང་གཙང་ཤོས་དག་གི་རིན་ཐང་རྟོགས་ཐུབ་ངེས་ཡིན། དེར་བརྟེན་ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་རྒྱའི་རིན་ཐང་ཤེས་པའི་ཐོག་ནས་རྒྱ་དུ་རྒྱ་བོ་དེ་དག་བདག་སྦྱོང་དང་སྤྱང་སྦྱོབ་བྱ་གལ་ཆེ།

༡༦ རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་མི་འབོར། ཟ࿳་ལོ་༢༠༡༣ ཟ࿳་བ་༠༣པའི་ཚེས་༡༣ དགོང་མོར་(VOA)ཨ་རིའི་རྒྱུང་འཕྲིན་ཁང་དུ་<<རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ལ་འཕྲད་པའི་ཉེན་ཁ་དང་དེ་སྤྱང་སྦྱོབ་ཀྱི་འཐབ་ཚོད།>>ཅེས་པའི་ལོ་ཚན་ནད་དུ་གསལ་བ་ལྟར་ན། “རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ལ་འཕྲད་པའི་ཉེན་ཁ་ཉེར་དུ་གད་དེ་ཚོས་ལུགས་ཆེན་པོ་དུ་གཡོག་ཡོད་བཅས་དང་། ཟ࿳་ལོ་༢༠༠༥ ལོར་ཀ་རིལ་ལུ་སིལ་(Karl Mussel)གྱིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ལ་ཀྱི་མི་འབོར་རམ་ཡང་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་འདི་ཉིད་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་གྱི་མི་འབོར་ག་ཚོད་ཡོད་མེད་སྐོར་ཞིབ་འཇུག་བྱས་ནས་གསུངས་དོན། “རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་འདི་ཉིད་ལ་དངོས་སུ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་གྱི་མི་འབོར་ས་ཡ་༧ ཅམ་དང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་འདི་ཉིད་ལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པའི་མི་འབོར་ས་ཡ་ ༤༧ ཅམ་ཡོད”བཅས་གསུངས་པ་ལྟར། རྒྱ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་ནི་བོད་དང་རྒྱ་ནག་འབར་མ་དང་ཐེ་ལེན་ཏི (Thailand) བཅས་རྒྱལ་ཁབ་བཞིའི་མི་འབོར་གྱི་འཚོ་བའི་རྟེན་གཞི་དང་འབྲེལ་བ་དམ་ཟབ་ཆགས་ཡོད།

¹⁰ བསྟོད་སྟོན་ཕྱོགས་བསྐྱོགས། མཚོ་སྟོན་མི་རིགས་དཔེ་སྟུན་ཁང་། ༡༩༩༤ ལོར་པར་ཐེངས་བཞི་པ། ཤོག་ངོས་༥

ཡེ་ཤིང་འབྲོག་གི་ཐོན་ལུངས་བཟང་བ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཀྱི་ས་བབས་དང་ས་གཤིས་བཟང་བས། ཚུ་བོ་དེའི་ལུས་ཀྱི་མི་འབོར་ས་ཡ་བདུན་ཙམ་ཞིག་ཤིང་པ་དང་འབྲོག་པ་ཡིན། ཤིང་འབྲོག་གཉིས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་ཐོན་སྐྱེད་འཇུགས་སྐྱུན་བྱེད་པའི་དགོས་ངེས་ཀྱི་གནས་ས་ཞིག་ཡིན་པར་མ་ཟད་འགོ་བཅའི་རིགས་འཚོ་གནས་སྐབས་པའི་དངོས་པོའི་མང་གཞི་ཞིག་གྱུར་ཡིན། ཤིང་འབྲོག་གཉིས་ནི་ས་བབས་དང་། གནས་གཤིས། རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་བཞིན་ཡོད་པས། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ལུས་དུ་གནས་གཤིས་ཏེ་ཅང་གར་བས་ལོ་གཅིག་ལ་སྟོན་ཐོག་དུས་གཅིག་ལས་འདེབས་སོལ་མེད་ཀྱང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ལུས་དུ་གནས་གཤིས་བཟང་བས་ལོ་གཅིག་ལ་སྟོན་ཐོག་དུས་གཉིས་རེར་འདེབས་སོལ་ཡོད། ཤིང་པ་ཚོས་འབྲོག་པ་ལ་རྟེན་ནས་དཀར་ཟས་དང་དམར་ཟས། ས་ཤིང་ལ་དགོས་མཐོ་ཆེ་བའི་ལྷན་སོགས་རྒྱ་པ་དང་། འབྲོག་པ་ཚོས་ཤིང་པ་ལ་རྟེན་ནས་འབྲུ་རིགས་དང་སྡོ་ཚལ་སོགས་རྒྱ་གི་ཡོད། རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ལུས་དུ་ཡིན་ཡང་ཤིང་འབྲོག་གཉིས་ནི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་དང་མི་རིགས་དེ་ཉིད་འཚོ་གནས་བྱ་སྐབས་པའི་དངོས་པོའི་མང་གཞི་ལྟ་བུ་ཡིན་པས། རྒྱལ་ཁབ་དེས་ངེས་པར་དུ་ཤིང་འབྲོག་གི་ཐོན་ལུངས་བཟང་བའི་ས་ལུས་ལག་དུ་སྤྲོད་བྱ་དགོས་པ་ཡིན།

དུག་པ། ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་འགོ་བའི་རྒྱ་ཁྱེལ།

རང་བྱུང་ཁམས་ནི་ཕན་ཚུན་གཅིག་ལ་གཅིག་རྟེན་ཡིན་པས། གཏེར་རྒྱ་སྤོམ་གྱི་ཐོན་ལུངས་དང་། ཤིང་ནགས་ཀྱི་ཐོན་ལུངས་སོགས་ལ་གཞི་རྒྱ་སྐྱོན་འབྲོ་སྐབས་ཚུ་བོ་དེར་ཡང་རང་བཞིན་གྱིས་གཞི་རྒྱ་སྐྱོན་འབྲོ་བཞིན་ཡོད། རྒྱ་ནག་གིས་དུས་རྒྱུན་“ས་ནི་རྒྱ་ནག་གི་ས་ཡིན། གནས་ནི་རྒྱ་ནག་གི་གནས་ཡིན།” ཞེས་པའི་བཙན་དབང་གི་འོག་དུ་བྱེད་པའི་དངོས་པོའི་དབུས་ཡོན་འབེལ་རྒྱས་གཏོང་བའི་རེ་བ་ཡོད་ཚད་རང་བྱུང་ཁམས་ལ་བཙོས་ནས། དཔེར་ན།

༡༽ རྒྱ་མཚོ་མང་པོ་རྒྱག་བཞིན་པ།

སྤྱི་ལོ་ ༢༠༠༥ ལྷ་ཧྲེ་པའི་ཚེས་ ༡༥ ཉིན་ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་གྱི་དམར་ཤོག་ཚོགས་པའི་འགོ་འཛིན་རྗེ་ཀོང་རོང་(Chang Gon Ron)གིས་གསར་འགོད་པར་ལན་འདེབས་གནང་བ་ལྟར་ན། རྒྱ་ནག་གི་ཤར་ཕྱོགས་ལུས་དུ་སྒོག་གི་དགོས་མཐོ་སྒོང་བའི་ཆེད་དུ་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་རྒྱ་མཚོ་མང་པོ་རྒྱག་སྐྱེད་འཚར་གཞི་ཡོད་པ་དང་། ཁོང་ཚོས་ལས་གཞི་ཡང་དངོས་སུ་འགོ་བཙུགས་ཟིན་ཡོད་བཅས་བརྗོད་འདུག། བེ་ཚན་དུ་གཏེན་གཞི་བྱེད་པའི་<<སྤོམ་གྱི་སའི་གོ་ལའི་དང་སྤངས་ཞབས་ལུ་ཚོགས་པ།>>ཟེར་བའི་འགན་འཛིན་ལྷན་མན་ཡོ་རྟེན་ལགས་ཀྱིས་ ༢༠༠༥ ལོར་ཁོ་ཚོས་རྒྱག་ནག་གི་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་རྒྱ་མཚོ་མང་པོ་རྒྱག་བཞིན་པའི་ས་ལུས་ལག་དུ་དངོས་སུ་ཞིབ་འཇུག་གནང་བར་ཕེབས་པས། ཁོ་ཚོས་གསུངས་བ་ལྟར་ན་རྒྱག་གིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་རྒྱ་མཚོ་མང་པོ་རྒྱག་བཞིན་པའི་ས་ལུས་ལག་ནི་བོད་རང་སྐྱོང་རྒྱུངས་ཀྱི་ས་ལུས་རྣམས་དང་། ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་གྱི་ས་ལུས་ལག་བཅས་ཡིན་འདུག། སྤོམ་གྱི་སའི་གོ་ལའི་དང་སྤངས་ཚོགས་པ་ནི་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་སྤོམ་གྱི་ཚོགས་པ་ཆེ་ཤོས་ཤིག་ཡིན་པས། ཁོང་ཚོས་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་སྤོམ་གྱི་ཚོགས་པ་ཤར་བའི་ཚུ་བོ་གཅིག་པོ་དེ་ཡིན་པས། ཚུ་བོ་འདི་ཉིད་ངེས་པར་དུ་མི་རབས་རྗེས་མ་ཚོའི་ཆེད་དུ་སྤྲོད་བྱེད་དགོས་པ་དང་། འབྲི་རྒྱ་དང་རྒྱ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཀྱི་རྒྱུ་ལུས་ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་གྱི་ས་ལུས་དེ་མཉམ་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་སྤོམ་གསོ་དང་ཚན་རིག་རིག་གཞུང་བཅས་འཛམ་གླིང་གི་ཤུལ་བཞག་སྤྲོད་ཁོངས་སུ་བཅུག་ཡོད་པས། རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྤྲོད་ཐོག་དུ་རྒྱ་མཚོ་མང་པོ་རྒྱག་བཞིན་པ་དེ་ལ་ངོ་རྒོལ་ཤུགས་ཆེན་

བྱས་ཀྱང་། རྒྱ་ནག་གིས་ལས་འགུལ་མཚམས་འདྲིལ་བའི་བྱས་པར་བརྟེན་ཞིང་པ་དང་འབྲོག་པ་མང་པོ་ཞིག་གནས་སྡོད་བྱེད་དགོས་པ་
བྱུང་ཡོད།

ཤི་གཏེར་ཁ་སྲོག་འདོན།

གཏེར་ཁ་ཞེས་ཤུན་ནང་དུ་འཕེལ་བ་དང་ས་གཞིའི་དོས་སུ་ཐོན་པའི་བཟོ་ཞིང་ལས་ཀར་བེད་སྤྱོད་ཚོགས་པའི་གཏེར་རྩིས་
ཤིག་སྟེ། རྒྱལ་ཁབ་གང་ཞིག་གིས་གཏེར་ཁའི་ཐོན་ལུངས་འདོན་སྲུང་དང་བེད་སྤྱོད་ཀྱི་ཚད་ཇི་ཅམ་རྒྱ་ཆེ་བ་དང་གཏེར་ཟབ་ཡོད་པ་
དེ་ཅམ་གྱིས་རྒྱལ་ཁབ་དེ་ཉིད་ཀྱི་དཔལ་འབྱོར་འཕེལ་རྒྱས་ཀྱི་ཚད་མཐོ་ཅུ་འགོ་བཞིན་ཡོད་ན་ཡང་། གཏེར་ཁའི་རིགས་སྲོག་འདོན་
བྱེད་སྐབས་སྤང་རི་མང་པོ་བྱེ་ཐང་དུ་འགྱུར་འགོ་བ་དང་། གཏེར་རིགས་སྲོག་འདོན་བྱེད་སྐབས་རྩིས་རིགས་མང་པོ་བེད་སྤྱོད་བྱེད་
བཞིན་པས། ཚར་ཚུ་དང་གངས་ཚུ་སོགས་ཀྱིས་རྩིས་རིགས་དེ་དག་གཙང་པོའི་ནང་དུ་ལུས་འགོ་བས། གཙང་པོ་ལ་གཞོན་སྟོན་དང་
སྐྱགས་བཅོག་ཆེན་པོ་འབྱུང་བཞིན་ཡོད། དེ་སྟོན་རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་མགོ་ལུངས་བར་ཁམས་འབྲི་ཅུ་རྒྱུ་རྒྱུ་ཞེས་ཤིག་
ས་ལུས་ནགས་ལྷ་ཇོ་རྣམ་གཏེར་ཁ་སྲོག་འདོན་གྱི་འཆར་གཞི་བཟོས་ཡོད་ཀྱང་ས་གནས་མི་དམངས་ཀྱིས་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་དུ་
གཅིག་སེམས་གཅིག་ལ་སྦྲིལ་ནས་གཏེར་ཁ་སྲོག་འདོན་གྱི་ལས་འགུལ་ལ་ངོ་རྒྱལ་དུ་གསུམ་པོ་བྱས་པར་བརྟེན་བཀག་སྲོལ་བྱེད་སྲུབ་པ་བྱུང་
ཡོད། རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་ནགས་ཚུའི་བཟུང་རྒྱུ་ལུས་དུ་ཆགས་ཡོད་སྐབས། གལ་ཏེ་ལུས་དེར་གཏེར་ཁ་སྲོགས་འདོན་བྱས་ན་རྒྱལ་
མོ་དངུལ་ཚུར་གཞོན་སྟོན་དང་སྐྱགས་བཅོག་ཆེན་པོ་འགོ་བ་དང་། རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་ལ་གཞོན་སྟོན་དང་སྐྱགས་བཅོག་སོང་ན་བོད་
དང་རྒྱ་ནག་འབར་མ་སོགས་ཀྱི་མི་མང་དང་སེམས་ཅན། ཚེ་ཤིང་སོགས་ལ་གཞོན་སྟོན་ཚད་མེད་འགོ་དངས་ཡིན།

ཤི་ནགས་ཚལ་གཙང་འབྲེག་བྱེད་པ།

བོད་གཞུང་གི་བྱི་བྲིལ་པར་སྐྱུན་ཁང་ནས་བསྐྱར་པའི་<<བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་ངོ་སྟོན་དང་ད་ལྟོའི་གནས་སྣངས་>>ཟེར་
བའི་ནང་དུ་“སྤྱི་ལོ་༡༩༤༩ ལོར་བོད་ཀྱི་གདོད་མའི་ནགས་ཚལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་སྤྱི་ལེ་གྲུ་བཞི་མ་༡༩༧༠༠ ཅམ་ཡོད་པ་དང་། སྤྱི་ལོ་༡༩༥༩
ལོར་ནགས་ཚལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་སྤྱི་ལེ་གྲུ་བཞི་མ་༡༩༤༠༠ ཅམ་ལས་ལྷག་མེད་པར་བྱེད་ཀ་ཅམ་ལུང་དུ་བྱིན་ཡོད།”¹¹ ཅེས་གསལ་བ་ལྟར་
ན། འདས་པའི་ལོ་བཞི་བཅུ་ཅམ་གྱི་ནང་དུ་བོད་ཀྱི་ནགས་ཚལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་བྱེད་ཀ་ཅམ་ལུང་དུ་བྱིན་འདུག་པས། སྤྱི་ལོ་༡༩༤༩ ལས་ད་
ལྟོའི་བར་དུ་འདས་པའི་ལོ་(༥༧) ཅམ་གྱི་ནང་དུ་བོད་པའི་ནགས་ཚལ་གྱི་རྒྱ་ཁྲོན་གསུམ་ཆ་གཅིག་ཅམ་ལས་ལྷག་མེད་པ་གསལ་བཤད་
བྱེད་སྲུབ་པ་དང་། མ་འོངས་པའི་ལོ་སུམ་ཅུའི་ནང་དུ་བོད་ཀྱི་ནགས་ཚལ་རྩ་མེད་འགོ་བའི་ཉེན་ཁ་ཡོད། བོད་ཀྱི་ནགས་ཚལ་པལ་ཆེ་
བ་ནི་རྒྱལ་མོ་དངུལ་དང་རྩ་མེད་འབྲེག་སོགས་ས་བབ་དམའ་བའི་སྟོ་ཤར་ལུས་ཀྱི་གཙང་པོའི་གཡས་གཡོན་གྱི་རི་འདབས་སུ་སྦྲེས་
ཡོད། དེ་སྟོན་རྒྱ་ནག་གིས་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་རྒྱུ་ནས་གཞུང་ལམ་བཟོས་པ་དེ་དག་ཁ་ནས་དེའི་ལུས་ཀྱི་མི་དམངས་ཚོའི་ཆེད་དུ་
ཡིན་ཞེས་བཤད་ཀྱང་དོན་དངོས་སུ་ཤིང་ནགས་མང་པོ་རྒྱ་ནག་ཏུ་སྤོར་འདྲེན་བྱེད་པའི་ཆེད་དུ་ཡིན། དཔེར་ན་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་
ལུས་ཀྱི་གཞུང་ལམ་དེ་དག་ནགས་ཚལ་དང་གཏེར་ཁ་མང་བའི་རྒྱུ་དུ་བཟོས་ཡོད་པ་ལས་གྲོང་གསེབ་དང་ནགས་ཚལ་གྱི་ཐོན་
ལུངས་ལུང་བའི་ས་ལུས་ལག་ཏུ་གཞུང་ལམ་ཞིག་མེད་པ་ལྟ་བུ་རེད། ཤིང་ནགས་གཙང་འབྲེག་བྱེད་པ་ལ་བརྟེན་ཚུ་འདྲིན་མཁན་གྱི་
ཤིང་རྩོད་ལུང་དུ་སོང་བའི་རྒྱུ་གྱིས་ཚར་དུས་སྐབས་སུ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུ་སྤར་ལས་ཆེ་ཅུ་འགོ་བ་དང་། དེའི་ལུས་ཀྱི་ས་ཞིང་དང་ཤིང་
ནགས། སྤང་སྤྲོད་སོགས་ལ་གཞོན་འཚོ་ཆེ་བར་མ་ཟད་ཚུ་བོ་དེའི་བཟུང་རྒྱུ་ལུས་དུ་གནས་སྡོད་བྱེད་མཁན་ཚོ་ལ་ཡང་དཀའ་ངལ་
རབ་དང་རིམ་པ་བྱུང་དང་འབྱུང་སྐྱུས་སུ་ཡིན།

¹¹བསྟན་འཛིན་ལུ་ཚོགས་ཀྱིས་བྱོགས་སྒྲིག་གནང་བའི་བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་ངོ་སྟོན་དང་ད་ལྟོའི་གནས་སྣངས། སྤྱི་ལོ་༡༩༤༩ ལོར་བྱི་བྲིལ་པར་བསྐྱར་ཁང་དུ་བསྐྱུས། ཤིང་ལོ་༡༩, ༡༩, ༡༤, ༡༤

ཕྱི་ཉ་རིགས་གསོད་ཆེད་འབར་རྩམ་བེད་སྦྱོང་བྱེད་པ།

བཞུགས་རྒྱུ་འདུག་པའི་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་དུ་ཉ་རིགས་ཀྱི་ཐོན་ཁུངས་ཉ་ཅང་བཟང་བོ་ཡོད་པས། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་གྱི་ཕྱོགས་གང་ནས་ཟས་རིགས་གཞུག་ཡང་ཉ་རིགས་བརྒྱ་ཕྱག་མང་བོ་འཛོལ་ཀ་ཤིག་ཤིག་གི་དང་ནས་གཙང་བོའི་ཁ་ཕྱིན་ཡོད་པ། རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་མགོ་ཁུངས་“ནགས་སོག་སྤུམ་མདོ”ནས་མཐར་མཐའི་རྒྱ་མཚོའི་བར་དུ་གོམ་པ་རེ་རེའི་བར་ཐག་དུ་ཉ་རིགས་བརྒྱ་ཕྱག་མང་བོ་འཛོལ་གནས་བྱེད་བཞིན་ཡོད་པར་ཤེས་རྟོགས་ཐུབ། སྤྱིར་རྒྱ་ནག་གི་མི་འབོར་མང་བོ་ཞིག་གིས་ཟས་སྤུ་ཉ་ཤ་བཟས་ནས་འཚོ་བ་རོལ་བཞིན་པས། ཁོང་ཚོས་འཚོ་གནས་ཀྱི་དོན་དུ་ཉ་བསད་ནས་ཉ་ཤ་བཟས་ཀྱང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་ནང་གི་ཉ་རིགས་རྩོགས་མི་སྲིད་ཀྱང་། ཁོང་ཚོས་རང་བྱུང་ཁོར་ཕྱག་ལ་རྩི་མཐོང་མི་བྱེད་པར་ཉ་རིགས་གསོད་ཆེད་རྒྱུ་སྐོར་དུ་འབར་རྩམ་བེད་སྦྱོང་བྱེད་ཀྱིན་ཡོད། དེར་བརྟེན་རྒྱུ་སྐོར་མིའི་ལུས་ཁམས་དང་རང་བྱུང་སྐྱེ་ཁམས་ལ་གནོད་པའི་རྩམ་འགྲུལ་དེ་དག་གི་རྒྱ་རྒྱུ་ལྷིས་མི་ཚུལ་ལ་ནད་གཞི་སོགས་ལ། རྒྱ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་གྱི་སོག་ཆགས་མང་བོ་ཞིག་གི་འགོ་བ་དང་རྩི་ཤིང་གི་རིགས་འདྲ་མེད་སྣ་ཚོགས་སོགས་རང་བྱུང་ཁམས་ལ་གནོད་སྐྱོན་ཆེན་པོ་ཐེབས་ཀྱིན་ཡོད།

བདུན་པ། འབྲུང་འགྲུལ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་སྦྱོང་བཞུགས་ཚུལ།

བོད་ཀྱི་ཁ་དབེ་ལ་“བྱ་བ་གཅིག་ལ་བྱེད་ཐབས་བརྒྱ། འགོ་ས་གཅིག་ལ་འགོ་ལམ་སྟོང་།”ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར། རྒྱ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་རྒྱུ་སྐོར་ཉིད་སྤྱང་སྦྱོང་བྱེད་པ་ལ་ཐབས་ལམ་སྣ་ཚོགས་ཡོད་དེ། དཔེར་ན། དང་བོ་རྒྱ་ཡི་གལ་ཆེན་རང་བཞིན་དང་རྒྱ་དང་མིའི་ཚོ་སོག་རྒྱ་དང་སྐྱེ་དངོས་ཐམས་ཅད་བར་གྱི་འབྲེལ་བ། རྒྱུ་སྐོར་ལ་ཡོན་ཏན་དག་གོ་རྟོགས་སྤེལ་ནས། རྒྱ་ནི་སོག་འཚོ་བའི་སྤྱི་ཁྱེད་ལེན་པས། རྒྱ་མེད་ན་ཚོ་སོག་གནས་ཐབས་མེད་པའི་གནས་ལུགས་དེ་དག་མི་ཚོས་ཤེས་སུ་བཅུག་སྟེ། རྒྱུ་སྐོར་ཁུངས་ལ་སྤྱང་སྦྱོང་དང་རྒྱུ་སྐོར་ཁུངས་ལ་གཅིག་འཛིན་བྱ་བའི་འདུ་ཤེས་མཐོ་རུ་གཏོང་དགོས།

གཉིས་པ་རྒྱུ་སྐོར་ཁུངས་ཁུལ་གྱི་རང་བྱུང་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕྱག་ལ་སྲིད་གཞུང་དང་མང་ཚོགས་གཉིས་སྟོབས་ཤུགས་གཅིག་དུ་སྦྱིལ་ཏེ་ཤིང་ནགས་གཙང་འབྲེག་དང་གཏྲེར་ཁ་རྩོག་འདོན་སོགས་བྱེད་མི་ཚོག་པར་ཁྲིམས་ལུགས་བཟོ་དགོས་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་གཞུང་གིས་རྒྱ་བོ་དེའི་ཁུལ་དུ་འཚོ་གནས་བྱ་མཁན་གྱི་མི་དམངས་དང་སྐྱེ་ཁམས་སོག་ཆགས་སོགས་ཀྱི་ཚོ་སོག་དང་བདེ་སྦྱིད་ལ་འགན་འཁུར་བྱ་དགོས།

གསུམ་པ་གོང་ཁྱེད་དང་གོང་རྩལ་ཁག་གི་བཅོམ་རྒྱ་གཙང་བོའི་ནང་དུ་མི་འདྲེན་པ་དང་གཙང་བོའི་ཉེ་འགྲམ་དུ་གད་སྤྱོད་ཀྱིས་མི་གཞུག་པར་བཀག་སྡོམ་བྱ་དགོས།

རྒྱ་ནི་ཚོ་སོག་ཡོངས་ཀྱི་བྱུངས་ཁྲག་ལྷ་བྱ་དང་སྐྱེ་དངོས་རིགས་ཀྱི་ལང་འཚོ་རྒྱས་མེད་ཀྱི་རྩ་བ་རྒྱ་ལ་ཐུག་ཡོད་པས། མདོར་ན་མི་སྤུས་ཀྱང་འཚོ་དང་མཚེན་ལྡན་དུ་གྱོན་ཆས་མི་བཟུ་བ་དང་གད་སྤྱོད་ཀྱི་གང་སར་མི་འཕོ་བ། རྒྱུ་སྐོར་བཞུགས་ལམ་གཞུགས་གཞུགས་ལ་གཞུགས་སུ་ས་བཞོ་དོ་སྤོག་དང་། གཙང་བོའི་ནང་དུ་རྒྱལ་མོ་སྤྱི་ཉ་རིགས་གསོད་མི་ཚོག་པ་སོགས་རང་བྱུང་རྒྱུ་སྐོར་ཁུངས་ལ་གཅིག་སྦྱོང་དང་། མི་རབས་རྗེས་མ་ཚོའི་མདུན་ལམ་དང་བདེ་སྦྱིད་ལ་བསམ་གཞིགས་བྱས་ནས་མ་འོངས་པར་མཛེས་སྤྱོད་ལྡན་པའི་འཛིག་རྟེན་ཞིག་སྤྱོད་རྒྱུ་ལྟར་ཤེས་དོན་གོ་མཁན་གྱི་གང་ཟག་ཚང་མས་ལས་འགན་ཡིན་ནོ།།

མཐའ་བསྐྱོད་མཁའ་ལྔ་པ་

<<བོད་ཀྱི་ཚུ་བོ་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་སྐོར་སྒྲུབ་མཁའ་ལྔ་པ་>>ཞེས་པའི་དབུང་ཚུམ་འདི་ཕན་གྱིས་ཟླ་བ་ལ་ཤས་ཤིག་གི་ནང་
དུ་བྲིས་པའི་དབུང་ཚུམ་ཞིག་ཡིན་པས། དུས་ཚོད་ཉུང་ཉུང་ཞིག་གི་ནང་དུ་དབུང་ཚུམ་ལེགས་པོ་ཞིག་དང་རང་ཉིད་ཀྱི་འདོད་སྐོར་
ཁེངས་པ་ཞིག་འབྲི་མ་ཐུབ་ཡང་རང་ཉིད་ཀྱི་ལུས་ཤུགས་ཡོད་ཚད་ཀྱིས་བོད་ཀྱི་ཚུ་བོ་འདིའི་སྐོར་ལ་ཞིབ་འཇུག་བྱས་པ་ཡིན། ཚུ་བོ་
རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་ཉིད་བོད་ཀྱི་ས་ཆགས་ནས་ད་ལྟ་བར་དུ་མཐོ་སྐང་བོད་དུ་གཟེ་བརྒྱུ་དང་ནས་བཟུང་བཞིན་ཡོད་ཀྱང་།
གནའ་མེ་མོ་ནས་ད་ལྟའི་བར་དུ་ཚུ་བོ་འདིའི་སྐོར་ལ་ཞིབ་འཇུག་བྱས་ནས་དབུང་ཚུམ་ལུས་བྱུང་ཞིག་གམ་ཚུམ་ཡིག་ཡག་པོ་ཞིག་འབྲི་
མཁའ་མེད་པའམ་འབྲི་བའི་བསམ་སྒོ་མེད་པ་དེ་ནི་ཉ་ཅང་གི་སེམས་པམ་དགོས་པ་ཞིག་རེད།

གུས་པས་དབུང་ཚུམ་འདི་འབྲི་བའི་འགོ་མཇུག་བར་གསུམ་དུ་དཔེ་མཛོད་ཁང་དང་། གཞན་ཡང་བོད་ཀྱི་མཁས་དབང་མང་པོ་
ཞིག་ལ་འདིའི་སྐོར་བཀའ་འདྲི་ལྷན་ཀྱང་དེ་སྤོན་ཚུ་བོ་འདིའི་སྐོར་དོ་སྣང་བྱེད་མཁའ་མེད་པའི་རྒྱུ་གྱིས་དབུང་གཞི་འདོད་སྐོར་
ཁེངས་པ་ཞིག་རག་ཐབས་བྱས། འོན་ཀྱང་ཕན་གྱིས་ཚུ་བོ་དེའི་བརྒྱུད་དུ་གནས་སྤོད་བྱེད་མཁའ་གི་ཡུལ་མི་ལག་ལ་དྲ་ལམ་བརྒྱུད་ནས་
འབྲེལ་བ་བྱས་པ་དང་། ད་དུང་རང་ཉིད་དངོས་སུ་མི་ལོ་བཅུ་བཞིའི་རིང་རྒྱལ་མོ་དངུལ་ཚུའི་བརྒྱུད་དུ་འཚོ་གནས་བྱས་པའི་ཉམས་
སྤོང་སོགས་གཞི་ཅུ་བརྒྱུད་ནས་བྲིས་པས་ད་ལྟའི་དབུང་ཚུམ་འདི་གྲུབ་པ་རེད། ད་དུང་ཡང་རང་ཉིད་ཀྱིས་མཐུན་ནས་བོད་ཀྱི་ཕྱིའི་
སྤོང་རང་བྱུང་གི་བཀོད་པ་དང་། ལྷག་པར་མི་རབས་རྗེས་མ་ཚོའི་ཆེད་དུ་གལ་ཆེ་བའི་ཚུ་བོ་འདིའི་སྐོར་ཞིབ་འཇུག་དང་། མ་འོངས་
པར་འདི་ཉིད་སྤྱང་སྐོབ་བྱེད་པའི་ཐབས་ལམ་སྒྲ་ཚོགས་འཚོལ་རྒྱ་ཡིན།

འོན་ཀྱང་ཕན་ནི་ཤེས་ཡོན་གྱི་གནས་ཚད་ཞན་པས་དབུང་ཚུམ་འདིའི་འགོ་མཇུག་བར་གསུམ་དུ་ཞོར་བ་དང་འཁྲུལ་བ་མང་
པོ་བྱུང་ཡོད་པེས་རེད། དེར་བརྟེན་ཞོར་འཁྲུལ་དང་ཆད་ལྷག་རིགས་ཡོད་ན་སྐོག་པ་པོ་ནམས་ལ་དགོངས་སེལ་ལྷ་རྒྱུ་ལས་མ་འདས།

སྤྱི་ལོ་༢༠༡༤ ལོ་རྒྱུ་བ་༠༥ ཚེས་༥ ཉེན་ས་ར་མཐོ་སྐོབ་དུ་བྲིས།

དབུད་གཞིའི་རྒྱར་བཟུང་དེབ་ཁག (གོང་དུ་ལྟར་འདྲན་ཟིན་པའི་དེབ་དག་གཞན་དུ་བཤོད་མེད།)

དེབ་མིང་།	ཚུལ་པ་པོའམ་བསྐྱར་མཁམ།	པར་སྐྱུན་ཁང་།	ལོ།
ལྷོ་གོང་ས་མཚོག་གིས་ཁོར་ཡུག་གྲུབ་སྐྱོབ་སྐོར་ལ་ བསྐྱེལ་བའི་བཀའ་སློབ།	ལྷ་མགོན་སྐུབས།	མ་ངས།	༡༩༧༩
མཚོ་རིམ་སྐོབ་འབྲེང་གི་སྐོབ་དེབ། ས་ཁམས། སྤང་ཆ།		བོད་རྒྱུང་ས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།	༡༩༧༩
སྐྱེད་དོས་སྤྱད་སྐྱོབ་ཀྱི་རྒྱན་ཤེས་སློབ་དེབ།	དཀར་མཛེས་ས་ལུལ་ཡིག་སྐྱར་ལྷེ་གནས་ཀྱིས་ བསྐྱེགས།	ཀྲུང་གོའི་བོད་རིགས་དཔེ་སྐྱུན་ཁང་།	༡༩༩༧
བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཐོན་ལུངས་ཀྱི་གནས་བབ་ལ་ཐོག་ མར་དབུད་པ་གཟུར་གནས་དབྱེས་པའི་འབེལ་གཏམ། དེབ་ཐོང་དང་བོ།	ཚུམ་རྒྱུག་པ་ར་བ་ཚེ་རིང་རྒྱལ།	བོད་གཞུང་བདེ་སྤྱང་བོད་གནས་ཉམས་ ཞིབ་ཁང་།	༡༩༧༥
བདེན་པའི་རང་མདངས་གསལ་བའི་མེ་ལོང་ཞེས་བྱ་ བ་བཞུགས་སོ།	རྗེས་དྲན་གྱི་སྐྱེག་ཚོགས་རྒྱུ་གིས་འགྲེམས་ སྤེལ་བྱས།	མ་ངས།	༡༩༧༧
ཡུ་རང་ཉིང་འཚོ། གཞན་གཞོན་ཐུངས།	གཙོ་སྐྱེག་པ། རྒྱེས་གསར་སྤྱུ་བྱུབ།		༡༩༧༠
སྤྱོད་འབྲེལ་གསུམ་གྱི་དུས་དེབ།	འདོན་ཐེངས་དང་བོ།		༡༩༧༩
རིན་ཆེན་གཏེར་དངོས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་བྱུག་པའི་ གངས་ཚན་བོད།	བོད་གཞུང་བདེ་སྤྱང་བོད་གནས་ཉམས་ཞིབ་ ཁང་ནས་རྒྱལ་སྤྱིའི་བོད་ཀྱི་ལོར་འགྲེམས་སྤེལ་ ཞུས།		
བོད་གངས་རྒྱུངས་ཀྱི་རྩ་རྒྱུ་སྤོང་ཆགས་རི་སྐོབ།	བོད་གཞུང་ཕྱི་དྲིལ་ཁོར་ཡུག་སྤོང་ཚན་ནས་ དཔར་བསྐྱུར་གྱིས་འགྲེམས་སྤེལ་ཞུས།		
མི་ཚེའི་མདུན་ལམ།	སྤྱི་ནོར་ལྷོ་གོང་ས་ལྷན་པུའུ་མགོན་ཆོས་བོ་ མཚོག་ནས་སྐྱེལ་བའི་བཀའ་སློབ་གཅེས་བཏུས།	ཕྱི་དྲིལ་དཔར་ཁང་།	༡༩༧༥
རྒྱལ་སྤོང་འཇིག་རྟེན་(ཚན་རིག་དེབ་ཐོང་གསུམ་པ།)	ལྷོ་གོང་ས་ལྷོ་ལའི་སྤོང་མ་མས་མཛད།	བོད་ཀྱི་དཔེ་མཛོད་ཁང་།	༡༩༧༢
དངོས་ཡོད་ཀྱི་ལམ་ནས་བོད་ཀྱི་བདེན་པ་ར་སྐོབ།	བོད་གཞུང་ཕྱི་དྲིལ་ལས་ཁུངས།	ནས་སྤྱར་ཐང་དཔར་ཁང་དུ་དཔར་ འདེབས་གྱིས་འགྲེམས་སྤེལ་ཞུས།	༡༩༧༩

དབྱིན་ཡིག་གི་རྒྱར་བཟུང་དེབ་ཁག

- Tibet-Environment and Development Issues 1992: Published by Environment and Development Desk, DIIR, CTA.
- George B.Schaller,1980. Stones of silence: Journey in the Himalayas. The Viking press, New York, 292pp.
- TREE OF LIFE. (Buddhism and protection of nature with declaration on environment ethics from the 14th Dalai lama) Sir peter scott. Buddhist perception of nature, second edition 1999
- MELTDOWN IN TIBET. Machael Buckley. Environment and Develop
- George B.schaller,1998. Wildlife of the Tibetan Steppe: The university of Chicago press, Chicago, USA

དྲ་རྒྱུ་མིང་། དྲ་ཚོགས་ཁ་བྱང་།

མཚོ་ཕྱོད་བོད་རིག་དྲ་བ། <http://www.bodrigs.com/>

བོད་རིག་པའི་ཞིབ་འཇུག་དུས་དེབ། <http://www.thlib.org>

ནང་རིག་གཏེར་མཚོ། <http://www.beita.org/tibet/>

ལྷང་གོ་བོད་ཀྱི་སློབ་འབྲིང་དྲ་བ། <http://www.tibetanms.cn/>

ཀྲོང་གོ་བོད་རིག་པའི་དྲ་བ། <http://www.tibetology.ac.cn>

རྒྱལ་སྤྱིའི་རྒྱལ་རྒྱུ་ལྷུ་ལྷུ་དྲ་བ། <http://www.internationalrivers.org/>

གནམ་གཤིས་ཕྱོད་བཟའི་དྲ་བ། <http://www.science.co.il/>

མཚོ་སྐང་བོད་ཀྱི་དྲ་བ། <http://www.tibetanplateau.blogspot>

གངས་རྒྱུང་བོད་ཀྱི་དྲ་མཚོ། <http://www.thelandofsnows.com>